

Foto: Lovisa Lindberg, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Spiksmedjan i Dådran

Spiksmedjan i Dådran är en ovanligt väl bevarad smedja med redskap från början av 1900-talet. Stora delar av den en gång så levande bruksmiljön i Dådran finns kvar än idag. Spiksmedjan byggnadsminnesförklarades 2013.

Beskrivning

Historik

Spiksmedjan i Dådran är en del av det tidigare järnbruket på platsen vars historia tar sin början 1806. Då erhöll kronoavradsinspektoren G. Bergström Kungl. Maj:ts privilegium för att anlägga stångjärnshammare och masugn till 900 skeppund årligt smide. Den första anläggningen uppfördes året därpå. Malmen hämtades till största del från Vintjärns gruvor i Svärdsjö där bruket hade andelar men även från Skinnarängsgruvan i Vika och från gruvor i Bjursås.

År 1832 privilegierades stålsmide och under 1840-talet spiksmide samt liesmide. Det sistnämnda lades ned redan omkring 1855 medan spiksmidet kom att utvecklas under senare delen av århundradet. Efter 1878 då Kopparbergs och Hofors AB (sedermera Kopparfors AB) köpt Dådran upprätthölls bruksdriften med spiksmide även om skogsbruket utgjorde företagets huvudsakliga verksamhet. Sortimentet omfattade spik från 2½" till 10–12" samt ekspik och fälthakar till kyrkbyggen. Efter att den siste spiksmeden pensionerades 1934 upphörde smidet helt.

I takt med brukets etablering kom så småningom ett komplett litet samhälle att byggas upp i Dådran bestående av bland annat bostäder, arbetsplatser, kyrka och skola samt nöjesplatser. Idag är flertalet av arbetsplatserna borta men en stor del av övrig bebyggelse finns bevarad.

1974 avyttrade Kopparfors bruket och 1979 trädde HSB Södertörn in som nya ägare. Sedan 1997 är spiksmedjan i privat ägo.

Miljö

Dådrans bruk ligger i en smal dalgång i anslutning till sjön Ljugarens utlopp. Vägen till Dådran leder genom skogsbygder. Här fanns vattenkraft och skog för kolning och det var skälet till att platsen en gång valdes för att anlägga en masugn och en stångjärnshammare. Spiksmedjan ligger i anslutning till forsen.

Figur 1. Smedjan ligger i anslutning till Ljugarens utlopp. Foto: Lovisa Lindberg, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnad

Spiksmedjan är sannolikt uppförd i början av 1900-talet och vilar på en gjuten betonggrund. Stommen utgörs av regelverk och är klädd med faluröd panel på förvandring. Byggnaden står placerad längs med forsen och den norra gaveln direkt mot dammen. Sadeltaket är numera plåttäckt, tidigare lertegel. På smedjans västra långsida, mot forsen, finns ett vattenhjul som täcks av ett enkelt plåttak.

Inne i smedjan finns en härd av slaggtegel i anslutning till byggnadens norra gavel. På ömse sidor om härden står en blåsbälg och ytterligare ett vattenhjul. En mängd redskap finns bevarade, troligen en så gott som fullständig uppsättning av smedverktyg. Vid ingången på den södra gaveln står den fasta inredningen placerad bestående av två knipphammare, hjulstock, remdriven svarv och fjäderhammare.

Figur 2. Smedjan var igång ända till 1934, och är idag bevarad som den såg ut när den stängdes. Foto: Lovisa Lindberg, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 3. Härden av slaggtegel längst in i byggnaden. Till höger en blåsbälg, till vänster ett vattenhjul. Foto: Ulrika Jansson, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Figur 4. Troligen en så gott som fullständig uppsättning av smedverktyg finns bevarad i smedjan. Foto: Ulrika Jansson, Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Byggnadsminnesförklaring

Motivering till byggnadsminnesförklaringen

Spiksmedjor har förekommit vid många järnbruk i Bergslagen. I Dalarna finns dock ingen smedja så rikt utrustad och i ett sådant sällsynt välbevarat skick som spiksmedjan i Dådran. Den besitter därigenom ett högt kulturhistoriskt värde.

Skyddsbestämmelser

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas, byggas om eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
2. Ingrepp får inte göras i byggnadens stomme.
3. Byggnadens planlösning får inte ändras.
4. Ingrepp i eller ändring av äldre fast inredning får inte göras. Befintliga yttskikt får ej borttagas, övermålas eller på annat sätt förändras.
5. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
6. Det område som på bilagda situationsplan avgränsas med röd linje får inte ytterligare bebyggas. Inom området får inte heller sådana åtgärder vidtas med mark och vegetation att karaktären förvanskas.

Samråd skall ske med länsstyrelsen i frågor som rör vård och underhåll av byggnaden och område.

Om särskilda skäl föreligger för att ändra byggnadsminnet i strid mot skyddsföreskrifterna får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML lämna tillstånd till sådana förändringar.

Figur 5. Situationsplan spiksmedjan i Dådran, ur beslut 2013.04.02.

Administrativa fakta

Kommun: Rättvik

Fastighetsbeteckning: Dådrans bruk 1:96

Byggnadsminnesförklaring: 2013.04.02

Tillgänglighet: Kan upplevas som en del i bruksmiljön vid Dådran.

[Byggnadsminnesförklaring Spiksmedjan beslut 2013.04.02](#)
[Spiksmedjan i Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister](#)